Nr 30.

Ankom till riksdagens kansli den 13 maj 1921 kl. 4 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion om antagande av förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal.

Närvarande: herrar von Sneidern, Carl E. Svensson*, Hult*, Linder, Boberg, Frändén, Lindhagen*, Magnusson i Kalmar, Andersson i Knäppinge, Hagman*, Hage, Carlsson i Solberga, Ödström, Sundling och Persson i Trången.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

I en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 85, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *Lindhagen* anhållit, att riksdagen ville för sin del antaga det av regeringen vid 1920 års riksdag genom propositionen nr 397 framlagda och av andra lagutskottet i utlåtandet nr 39 behandlade förslaget till lag om förlängning av vissa arrendeavtal.

Beträffande de skäl, som ligga till grund för berörda hemställan, tillåter sig utskottet hänvisa till motionen.

Över motionen har utskottet i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver infordrat yttrande från jordkommissionen. Detta yttrande, som jämväl avser herr Lindhagens motion nr 84, är såsom bilaga fogat vid utskottets utlåtande.

Det med motionen avsedda lagförslag är av följande lydelse:

Förslag

till

Lag

om förlängning av vissa arrendeavtal.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

1 mom. Har torp eller annan till huvudgård hörande jordbrukslägenhet eller ock hemman, som lyder under huvudgård, innan denna lag trätt i kraft, upplåtits till brukande mot lega, och gäller avtalet för viss tid, skall, där arrendetiden utgår före den 1 januari 1925, efter påfordran av arrendatorn arrendetiden varda förlängd till och med den dag under nämnda år, som motsvarar den, å vilken avtalet eljest skolat upphöra att gälla.

Lag samma vare, därest upplåtelse som ovan sägs avser annan jord, vars ägare uppenbarligen innehar jorden eller fastighet, varav den utgör del, huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen utan att, om han är enskild person, vara mantalsskriven å ifrågavarande fastighet eller å fastighet, som därmed är i sambruk.

Avser arrende jord, som av upplåtaren innehaves allenast med nyttjanderätt, må arrendetiden ej förlängas utöver upplåtarens besittningstid. Ifråga om sådant arrende skall vad här nedan stadgas om jordägaren äga tillämpning å upplåtaren.

2 mom. Varder arrendetid förlängd i enlighet med denna lag, skall beträffande arrendevillkorens bestämmande gälla vad i 3, 4 och 5 §§ stadgas.

2 §.

Förlängning av arrendetid enligt vad i 1 § stadgas skall icke äga rum:

där arrendet omfattar odlad jord till en vidd av mera än 25 hektar; eller

där på grund av särskilda omständigheter det skulle för jordägaren medföra avsevärt men att hava jorden fortfarande upplåten på arrende.

3 §.

Vill arrendator påfordra förlängning av arrendetiden enligt denna lag, give det jordägaren tillkänna senast nittio dagar före arrendetidens utgång. Påkallar arrendatorn tillika ändring i arrendevillkoren, skall tillkännagivandet innefatta meddelande därom ävensom uppgift å de ändringar, som äskas. Tillkännagivande, varom nu är sagt, skall ske skriftligen eller med vittnen, där ej skriftligt erkännande om dess mottagande lämnas.

4 §.

Vill jordägaren ej godkänna av arrendatorn påfordrad förlängning av arrendetiden eller av honom påkallad ändring i arrendevillkoren eller vill jordägaren själv påkalla sådan ändring, och uppstår tvist, skall sådan avgöras av en skiljenämnd, bestående av tre personer, av vilka parterna välja var sin och Konungens befallningshavande i det län, där fastigheten är belägen, utser den tredje, vilken tillika skall vara ordförande.

Ersättning till nämndens ordförande skall enligt av Konungen fastställda grunder utgivas av allmänna medel.

5 §.

Bestrider jordägaren, att förlängning av arrendetid må enligt denna lag äga rum, åligger det honom att inom trettio dagar, från det arrendatorn påfordrat förlängning, hänskjuta tvisten till sådan nämnd, som omförmäles i 4 §, vid äventyr att arrendetiden eljest varder i enlighet med 1 § förlängd.

Kunna jordägaren och arrendatorn ej åsämjas om arrendevillkoren, åligger det jordägaren att inom den tid, som sägs i första stycket, hänskjuta tvisten till skiljenämnd. Försummas det, gälle, därest förlängning av arrendetiden kommer till stånd, de förutvarande arrendevillkoren med de ändringar, som arrendatorn i enlighet med vad i 3 § sägs påkallat.

Jordägaren skall anses hava hänskjutit tvist till skiljenämnd, då han meddelat arrendatorn skriftlig uppgift å de frågor, om vilka skiljedom äskas, och därvid tillika lämnat underrättelse om sitt val av skiljeman.

6 §.

Vad i 4, 6, 8 och 9 §§ i lagen den 28 oktober 1887 om skiljemän stadgas skall äga motsvarande tillämpning i fråga om skiljenämnd enligt denna lag; dock att vad i 8 § i förstnämnda lag sägs om överexekutor skall tillämpas, så vitt angår av part utsedd skiljeman, å domaren i orten

och beträffande skiljenämndens ordförande för varje fall å Konungens befallningshavande.

Beslut över ansökan om utseende av skiljeman må av domaren icke givas, med mindre sökandens motpart lämnats tillfälle att yttra sig i ärendet.

Mot Konungens befallningshavandes eller domarens beslut, varigenom skiljeman blivit utsedd, må klagan ej föras.

7 §.

Nämnden sammanträder å tid och ort, som av ordföranden bestämmes. Ej må nämnden till avgörande företaga ärende, där ej parterna beretts tillfälle att yttra sig inför nämnden. Nämnden skall söka åvägabringa förlikning mellan parterna. Sådan förlikning skall upprättas skriftligen samt undertecknas av parterna och bestyrkas av nämndens ordförande. Nämnden må ej fatta beslut, med mindre den är fulltalig. Har var röstande sin mening, och kunna ej två meningar sammanjämkas, gälle ordförandens.

8 §.

Är jordägaren eller arrendatorn missnöjd med nämndens beslut, äge han efter stämning klandra beslutet vid domstol; instämme dock sin talan inom trettio dagar från det beslutet i huvudskrift eller styrkt avskrift delgavs honom.

9 §.

Nämndens beslut skall, såvitt det avser fastställande av arrendevillkoren, lända till efterrättelse, ändå att det ej vunnit laga kraft, där ej av domstol annorlunda förordnas.

Har ej före den tid, då arrendet enligt de för upplåtelsen gällande villkor skall upphöra, nämnden meddelat beslut, skola, intill dess så skett eller, i följd därav att yrkandet om arrendetidens förlängning ogillats, för arrendatorn efter vad i 10 § sägs inträtt skyldighet att avflytta, de i avtalet stadgade arrendevillkor i de delar, varom tvist må råda, tillämpas.

Av domstol meddelat beslut angående arrendevillkor lände, ändå att det ej vunnit laga kraft, till efterrättelse, där ej av högre rätt annorlunda förordnas.

10 §.

Är ej, då arrende enligt de för upplåtelsen gällande villkor skall upphöra, avgjort, huruvida förlängning av arrendetiden jämlikt denna lag skall äga rum, vare arrendatorn, med mindre förordnande, varom stadgas

i andra stycket, meddelas, icke pliktig att från den arrenderade jorden avflytta tidigare än å den fardag för arrenderad fastighet, som infaller näst efter det frågan om förlängning blivit slutligen avgjord. Dock äge arrendatorn på grund av vad nu sagts icke i något fall kvarsitta längre än till den dag, å vilken arrendet, om förlängning skett, skolat upphöra att gälla. Därest på grund av vad sålunda stadgats arrendatorn sitter kvar utöver den dag, då den upplåtna arrenderätten upphörde, njute jordägaren, i den mån han ej åtnöjes med vad enligt stadgandet i 9 § skall utgå, ersättning med belopp, som, där ej överenskommelse träffas, bestämmes av skiljenämnd. Sådan nämnd utses i den ordning 4 § stadgar, och skall beträffande nämnden och dess beslut vad i 4 § andra stycket, 6, 7 och 8 §§ sägs äga motsvarande tillämpning.

Prövar domstol, att förlängning av arrendetid ej skall äga rum, skall domstolen tillika förplikta arrendatorn att avflytta från fastigheten; och må domstolen, när skäl därtill äro, förordna, att avflyttningen skall ske å viss tidigare dag än i första stycket sägs ävensom, för sådant fall, att utslaget må verkställas utan hinder därav att det icke äger laga kraft. Är sådant förordnande angående verkställighet av utslaget meddelat, skall vad i 42 § utsökningslagen stadgas äga motsvarande tillämpning. Fullföljes mot utslaget talan i högre rätt, äge, när skäl därtill äro, den rätt, innan ändringssökandet slutligen prövas, förordna, att vidare åtgärd för verkställighet icke må äga rum.

11 §.

Vad i denna lag finnes stadgat medför ej inskränkning i den rätt att få arrendatorn skild från arrendet, som av annan grund än arrendetidens utlöpande må tillkomma jordägaren.

12 §.

Vad i denna lag stadgas äge ej tillämpning beträffande arrende av jord, som tillhör kronan, kommun eller allmän inrättning.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Arrendator vare ej på grund av vad i denna lag stadgas i något fall pliktig att giva sitt anspråk på förlängning av arrendetiden eller på förändring av arrendevillkoren jordägaren tillkänna före den 1 september 1920.

Har i arrendeavtal stadgats, att avtalet, därest uppsägning ej sker, skall varda förlängt, och har arrendatorn före utgången av den avtalade uppsägningstiden jämlikt 3 § påfordrat förlängning av arrendetiden, skall uppsägning av avtalet anses därigenom hava ägt rum.

Vad i 2 kapitlet 2 § andra stycket i lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom och 4 § i lagen den 25 juni 1909 om arrende av viss jord å landet inom Norrland och Dalarne stadgas angående förlängning av arrendeavtal, skall ej tillämpas, där på grund av stadgandet i 10 § i denna lag arrendator efter arrendetidens utgång kvarsuttit å den arrenderade egendomen.

Förslaget ifråga tillstyrktes av andra lagutskottet vid 1920 års riksdag men blev av riksdagen avslaget. Emot utskottets hemställan hade emellertid anförts ett flertal reservationer, bland annat av herrar von Sneidern, Hult och Ödström — med instämmande i huvudsak av herrar von Sydow och J. B. Johansson — vilka ansett, att utskottet bort hemställa om avslag å propositionen och såsom motivering härför anfört följande:

»I jordkommissionens uppdrag ingår att verkställa utredning rörande en hela riket omfattande social arrendelagstiftning ävensom huruvida och i vad mån tvångsavlösning av jord för tillgodoseende av jordbruksändamål, utöver vad för närvarande stadgas, bör på lagstiftningens väg genomföras. Kommissionen föreslår nu som en förberedande åtgärd för lagstiftning på ifrågavarande områden, att föreliggande förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal skall antagas. Detta förslag motiveras därmed, att man måste förebygga, att jordägare, genom uppsägning av arrendeavtal före den nya tvångslagstiftningens införande, skola kunna undandraga sig dennas verkningar. Utskottet kan ej finna denna motivering bindande, utan anser fastmer, att den vilar därpå, att kommissionen missuppfattar den ifrågasatta sociala arrendelagens uppgift och lägger en felaktig grund för den eventuella tvångsavlösningen av jord för tillgodseende av jordbruksändamål.

Enligt utskottets förmenande avser nämligen en social arrendelagstiftning att, utöver vad gällande arrendelag innehåller, vid vissa arrendeupplåtelser bereda ökat skydd och ökade förmåner åt arrendator. Däremot torde skäligen ej kunna avses, som justitierådet Améen i motiveringen till sin i lagrådet gjorda avstyrkan av lagförslaget uttalar, att tvinga en jordägare »att mot sin vilja arrendera ut honom tillhörig jord». Ur den sociala arrendelagens synpunkt synas därför inga skäl föreligga för

lagförslagets antagande, lika litet som dylika åtgärder varit föreslagna som förberedelse för föregående omarbetningar av arrendelagar, vilka gemenligen även avsett åstadkommande av ökat skydd för arrendatorer.

Vad åter beträffar frågan om tvångsavlösning av jord för jordbruksändamål, säger sig kommissionen komma att i »sinom tid söka lösa denna uppgift genom framläggande av förslag till lagstiftning, varigenom i viss omfattning jord, som brukas av annan än ägaren, må lösas från denne samt särskiljas för bildande av självständiga jordbruk». För att förhindra att jordägare genom underlåtenhet att utarrendera sin jord skall undandraga sig tvångsinlösning, anser jordkommissionen behövligt, att tvångsvis åstadkomma förlängning av bestående arrendeavtal till tid, då den åsyftade lagen om tvångsinlösen kan vara antagen. Utskottet medger, att från kommissionens utgångspunkt skäl kunna anföras för den föreslagna lagen. Så gör ock lagrådets majoritet, som visserligen ej tillstyrker men säger sig ej anse sig böra avstyrka lagen, då en blivande lagstiftning skulle kunna i någon mån försvåras, om arrendeförhållandena nu lämnas oreglerade. Men utskottet anser, att till grund för tvångsinlösen ej kan eller bör läggas den omständigheten, att jorden är utarrenderad. På så sätt skulle rena tillfälligheter kunna bli avgörande för, om jordägaren tvångsvis skall berövas sin egendom. Enligt utskottets förmenande bör, i den mån en tvångsavlösning av jord för jordbruksändamål visar sig behövlig, denna så anordnas, att sådan jord avlöses, som på samma gång den lämpar sig för ändamålet åstadkommer minsta skada för de brukningsdelar, varifrån avlösning sker. Att anläggandet av denna synpunkt ofta leder till avlösning av jord, som är eller varit utarrenderad, är en sak för sig. Men själva fastslåendet av principen, att det är den utarrenderade jorden, som skall avlösas, är på samma gång, som den enligt utskottets uppfattning är felaktig, även farlig just för de intressen, som man med den nu föreslagna lagen vill skydda. Härvidlag hjälper ej, att, som jordkommissionen säger, jordägaren även efter arrendets upphörande ej »helt kan undgå verkningarne av exempelvis en blivande friköpningslagstiftning». Efter antagande av nu föreliggande lagförslag och med den snart spridda kännedomen om dess motivering kommer för landets jordägare stå klart, att möjligheten att undgå en icke önskad tvångsavlösning av jord ligger i att indraga arrendejord och torp under eget bruk och avhysning av arrendatorer och torpare. Föredragande departementschefen säger, att lagförslaget tillkommit för att »förebygga de betydande olägenheter ur social synpunkt, som måste vara förenade med en indragning i större omfattning av arrenden». Utskottet anser av samma skäl, att det är av synnerlig vikt, att lagförslaget avslås

och att därmed underkännes den grund, som jordkommissionen tänkt sig för den blivande lagen om tvångsavlösning.

Sker icke detta, har man nämligen att befara, att jordägarne komma att söka på olika vägar bli utav med sina arrendatorer och torpare.

Detta kan ske genom frivilliga överenskommelser, genom åtgärder enligt nuvarande arrendelag och genom uppsägningar, sedan arrendatorer eller torpare underlåtit att utnyttja de möjligheter, som förslaget lämnar till arrenderättens bevarande. I det senare avseendet vill utskottet erinra om herr Lindhagens reservationsvis till jordkommissionens utlåtande framförda betänkligheter mot lagförslagets processuella föreskrifter, vilka herr Lindhagen anser vara för arrendatorerna för betungande, varför herr Lindhagen påyrkar, att förlängningen skall inträda automatiskt. Herr Lindhagen anser, att en sådan åtgärd skulle vara så mycket mindre betänklig, »som de flesta av dessa arrenden, utan hotet om en ingripande lagstiftning, säkerligen skulle utan vidare förlängts». Då hotet ligger i det sätt, varpå jordkommissionen förklarat sig komma att lägga sin lag om tvångsinlösen, anser utskottet, att detta hot bör undanröjas genom underkännande av jordkommissionens uttalade princip för tvångsinlösen, varigenom, som herr Lindhagen säger, arrendena utan vidare komma att förlängas.

Då utskottet således finner de intressen, som lagen vill skydda, av densamma hotade, måste utskottet ställa sig avvisande till de ingrepp i äganderätt och avtalsfrihet, som lagen innebär. Jordkommissionen säger: »upphävandet av jordägarens frihet, att vid löpande arrendeperiods utgång få efter sitt gottfinnande antingen ånyo på arrende upplåta eller ock i en eller annan form för egen räkning disponera över den honom tillhöriga brukningsenheten, måste ovillkorligen framstå såsom ett synnerligen långt gående ingrepp i den enskildes rätt att råda över sin egendom.» Ehuru utskottet givetvis ingalunda vill motsätta sig betydande inskränkningar i äganderätten för främjande av socialt väl, anser det dylika inskränkningar otillåtliga, då sådana eller likartade skäl icke föreligga.

Jordkommissionens jämförelse i detta sammanhang av lagförslaget med ensittarlagen finner utskottet ej bärande. Ensittarlagen avser att åt ägare av hus och hem bereda möjlighet att friköpa tomt, som på grund av hinder i äldre lagstiftning eller folkvana endast upplåtits med nyttjanderätt. Då tomt numer allmänt upplåtes med äganderätt, förelåg beträffande ensittarlagen ej den fara, att lagens retroaktiva karaktär skulle verka hämmande på blivande tomtupplåtelser. En retroaktiv lagstiftning beträffande arrenden av nu föreslagen art skulle verka hämmande på blivande upplåtelser av jord till bedrivande av jordbruk, vilka upplåtelser i motsats

mot tomtupplåtelser under nyttjanderätt fortfarande äro socialt och ekonomiskt betydelsefulla.

Beträffande vissa av lagens detaljbestämmelser, vill utskottet göra följande erinringar.

Genom formuleringen av lagens 1 § har åt lagen givits en omfattning, som ej kan anses förenlig med dess ändamål eller att vara en förberedelse för en social arrendelagstiftning och lag om expropriation för jordbruksändamål. Under lagen skulle nämligen komma att falla alla även de minsta upplåtelser av jord, för vilka någon form av lega erlägges. Men dessa smärre jordupplåtelser hava ofta karaktären ej av jordbruksarrenden utan av arbetarebostäder med tillhörande mindre jordområden. De äro ofta resultatet av strävanden att åt skogs- och jordbrukets arbetare skapa gynnsammare levnadsförhållanden och på så sätt åstadkomma en bättre och socialt högre stående arbetareklass. Att då vidtaga åtgärder, varigenom dessa smärre jordupplåtelser skulle göras oberoende av arbetsavtalet och varigenom arbetarebostäder skulle kunna komma att upptagas av innehavare, som icke äro att påräkna för det avsedda arbetet, synes orimligt. I detta sammanhang kan förtjäna att omnämnas, att den befintliga sociala arrendelagen för Norrland undantager arrenden, där inrösningsjorden understiger fyra hektar.

De missförhållanden, som kunna bli följden av lagens stora omfattning, bli särskilt framträdande genom bestämmelsen i 2 §, att jordägaren mot tvångsförlängning av arrende endast kan göra invändning på grund av att skada kan förorsakas honom genom fortsatt utarrendering, men ej på grund av fortsatt utarrendering till nuvarande innehavaren. Även beträffande verkliga jordbruksarrenden kommer denna inskränkning att verka ogynnsamt. Departementschefen har avvisat lagrådets enhälliga anmärkning på denna punkt med hänvisning till möjligheten av rättsligt förfarande enligt arrendelagen för arrendatorns skiljande från arrendet. Denna utväg synes utskottet emellertid föga tillfredsställande.

Vad beträffar lagens processuella föreskrifter, ha ovan anförts de av herr Lindhagen gjorda anmärkningarna, som gå ut på att visa de svårigheter, som möta en svagt ställd arrendator att göra sin rätt enligt lagen gällande. Men även ur andra synpunkter äro en del av dessa bestämmelser ej lyckliga. Genom dem skapas ett osäkerhetstillstånd, som är menligt för båda parterna ävensom för produktionen. Departementschefen har vidhållit kommissionens av lagrådet avstyrkta förslag att lämna arrendator möjlighet att så sent som 90 dagar före arrendetidens utgång meddela jordägaren sin önskan om tvångsförlängning. Jordägaren har sedan 30 dagar på sig att besluta om påkallande av skiljedom. Resultatet blir att

i regel skiljedomen ej kommer att falla, innan arrendetiden utgår, och sker så, blir ingen tid övrig för vare sig jordägaren eller arrendatorn att ordna sina förhållanden, i händelse att arrendet upphör. Det kan påpekas för att bedöma den tid, som anses skälig för avveckling av ett arrende, att enligt gamla J. B. 16: 5 ett arrende skulle uppsägas $15^1/_2$ månader före dess upphörande och enligt nya arrendelagen 6 månader före fardag. Faller åter skiljedomen efter arrendetidens utgång, får arrendatorn sitta kvar till nästa fardag. Ett års förlängning av arrendet kan således arrendator nästan alltid tilltvinga sig. Vidare få båda parterna draga tvisten inför domstol, varigenom uppskov med det slutliga avgörandet kan uppskjutas flere år.

Om det nu endast gällde arrenderätten, skulle man ju kunna hoppas, att antalet tvister ej skulle behöva bli så stort. Men genom vad som förväntas skola följa på detta lagförslag, kommer arrendatorn att fatta tvisten som gällande ej blott arrenderätten utan en blivande äganderätt — en förhoppning, som visserligen kan medföra besvikelse — och jordägaren ej blott några års fortsatt arrende utan förlusten av jorden för alltid. Detta gör, att man har att befara ett otal rättstvister på grund av såväl denna lag som arrendelagen, om ej lagen avvisas och därmed jordkommissionens principer för expropriation. Dessa rättstvister komma att medföra en olycklig skärpning av motsättningen mellan jordägare och arrendatorer. Men de komma även att medföra, såväl på grund härav som på grund av det osäkerhetstillstånd, som skapas av pågående tvister, skadliga följder för jordens brukning och produktionen.

Lagen avser att åstadkomma tvångsförlängning av tiden för bestående arrenden. Däremot avses ej, att bestående arrendevillkor skola fastlåsas för den förlängda arrendetiden. I händelse att frivillig överenskommelse om dessa villkor ej kan träffas mellan parterna, är möjlighet lämnad för båda att få sina anspråk prövade och villkoren fastställda av skiljedom eller domstol. En arrendator, som fordrar tvångsförlängning, kan således bli nödgad att inneha ett arrende och en jordägare att upplåta jord på villkor, som ingendera skulle vara hågad för i händelse av avtalsfrihet. Under nuvarande förhållanden torde, då ändring av villkoren företages, vid penningarrenden arrendatorn löpa den större risken att få legan höjd och vid arrenden mot natura- eller arbetsprestationer jordägaren att få legan sänkt. I den senare omständigheten eller möjligheten att på legal väg reglera arrenden, som kunna vara ofördelaktiga för arrendatorn, har på en del håll den föreslagna lagens största förtjänst ansetts vara att finna. Under kristiden har antagits och är fortfarande gällande en lag om oskälig arrendestegring, beroende på höjda priser å arrendatorernas naturapresta-

tioner. Men däremot har intet ingripande skett mot arrendestegring på grund av arrendators arbetsprestationer, vilket påstådda missförhållande förmenas skola bli rättat genom den nu föreslagna lagen.

Utskottet vill då erinra, att denna eventuella fördel endast kommer att vinnas av dem, vilkas arrenden utgå under de närmaste åren och som äro beredda att under de former, lagen föreskriver, söka förlängning av sina arrenden till dag under år 1925, varken längre eller kortare tid. Enligt utskottets uppfattning bör därför, om efter prövning ett ingripande på detta område skulle visa sig önskvärt, ett sådant ske genom en därför avpassad lagstiftning och ej genom en lag tillkommen för ett helt annat ändamål och som endast i mycket inskränkt omfattning kan tillgodose, vad som åsyftas.»

Utskottet. Förslaget om tvångsförlängning av arrendeavtal i avvaktan på ett blivande lagförslag om tvångsavlösning av jord blev vid 1920 års riksdag avslaget av båda kamrarna. Då frågan nu ånyo genom herr Lindhagens motion föreligger till prövning hava inga nya skäl, vare sig av motionären eller av jordkommissionen i dess infordrade yttrande, anförts, vilka kunna giva anledning till en förändrad hållning från riksdagens sida. Fastmer torde vara att beakta, att från intet håll ens föreburits att någon uppsägning av arrendeavtal i anmärkningsvärd utsträckning förekommit, sedan riksdagen förra året avvisade föreliggande lagförslag, vars framläggande då motiverades med en befarad massuppsägning av dessa avtal. Då utskottet sålunda icke funnit sådana skäl föreligga, som nödvändiggöra en provisorisk lagstiftning i berörda hänseende, utan anser att riksdagen må kunna utan vidare invänta den fullständiga utredning, som jordkommissionen i anbefallt hänseende kommer att utföra, och de förslag, som med anledning härav kunna komma att av Kungl. Maj:t till riksdagens prövning framläggas, får utskottet hemställa,

att herr Lindhagens förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 10 maj 1921.

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL VON SNEIDERN.

Reservation:

av herrar *Linder*, *Carl E. Svensson*, *Lindhagen*, *Magnusson* i Kalmar, *Hagman* och *Hage*, vilka anfört:

Enahanda skäl, som år 1920 talade för framläggande av förslaget till lag om förlängning av vissa arrendeavtal, synas oss alltjämt vara för handen.

Enligt utlåtande, som andra lagutskottet låtit inhämta från jordkommissionen, har kommissionen, med hävdande av sin förut i ämnet intagna ståndpunkt, på ytterligare, närmare angivna skäl hemställt, att utskottet måtte även i år tillstyrka lagförslagets antagande.

Vid sålunda upptagna förhållanden hava vi ansett oss böra hemställa om bifall till ifrågavarande motion.

211591—Kartong med ändring i rad 8 uppifrån.

JORDKOMMISSIONEN.

Bilaga.

Till Riksdagens andra lagutskott.

Genom skrivelse den 25 februari 1921 har Kungl. Maj:t anbefallt jordkommissionen att till andra lagutskottet avgiva utlåtande över vissa till utskottet remitterade motioner, bland dem *motionerna nr 84 och 85 i första kammaren av herr Lindhagen*, den förra om antagande av förslag till provisorisk lag om expropriation av jord för vissa sociala ändamål m. m., den senare om antagande av förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal. I anledning härav får kommissionen anföra följande.

I sitt yttrande till statsrådsprotokollet vid det tillfälle, då hemställan gjordes om tillkallande av sakkunniga för verkställande av den utredning av jordfrågan, som sedermera anförtroddes åt jordkommissionen, erinrade chefen för justitiedepartementet,

dels därom att andra kammaren vid flera tillfällen, senast år 1918, för sin del på förslag av enskilda motionärer uttalat sig för, att Kungl. Maj:t ville efter verkställd utredning taga under övervägande, i vad mån 1907 års lag om nyttjanderätt till fast egendom kunde jämkas i syfte att bereda bolagsarrendatorer, torpare och med dem socialt jämställda arrendatorer en i rättsligt avseende mera tryggad ställning, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda,

dels därom att redan Norrlandskommittén upptagit spörsmålet om tvångsavlösning såsom medel att skapa nya självständiga jordbruk, där en för långt driven monopolisering av jorden skett eller eljest starka samhälleliga skäl talade för ett dylikt ingripande i den bestående jordfördelningen, och att kommittén i sitt år 1904 avgivna betänkande framlagt förslag till lag angående åtgärder för beredande åt enskilda jordbrukare i Norrland och Dalarna av lämpliga odlingslägenheter, i vilket förslag tvångsavlösen ingick såsom yttersta medel,

dels därom att de sakkunniga för utredning angående jordförhållandena i Värmlands län i sitt år 1915 avgivna betänkande hemställt, att frågan om användningen av legala tvångsmedel för tillgodoseende av jordbruks- och bostadsändamål måtte upptagas till behandling samt lösas till förmån för en sådan rätts ernående i skälig omfattning under lämpliga former och för alla betryggande villkor, och

dels slutligen därom att andra kammaren vid 1918 års riksdag för sin del antagit en skrivelse till Kungl. Maj:t av den innebörd, att Kungl. Maj:t ville låta utreda och, i den mån utredningen därtill föranledde, för riksdagen framlägga förslag om ytterligare åtgärder i ändamål att för jordbrukets upprätthållande och utveckling och brukarnas frigörelse från beroende i erforderliga fall och under för framtiden betryggande villkor åstadkomma avlösning av torpares, bolagsarrendatorers och vederlikars jordbruk på enskilda domäner.

Det erinras, att andra kammarens sist omförmälda beslut fattades i sam-

band med antagandet av då föreliggande förslag till lag om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område (den s. k. ensittarlagen), samt att till grund för beslutet låg en motion, vari hemställdes om vissa ändringar i det föreliggande lagförslaget och tillika uttalades, att det icke förelåge tillräckliga skäl att ställa det stora antalet torpare och arrendatorer på bolags- och andra större domäner, som ej hade egna hus, utanför rätten att få friköpa den jord de brukat i lång tid och att det utan tvivel skulle verka i hög grad uppmuntrande för denna grupp av jordbrukare, om statsmakten beredde även dem möjlighet att friköpa sin jord.

Det uppdrag, som i ovanberörda ämnen skulle lämnas de sakkunniga, sammanfattades i statsrådsprotokollet sålunda, att de sakkunniga skulle verkställa utredning rörande *dels* i vad mån lagen om nyttjanderätt till fast egendom den 14 juni 1907 kunde jämkas i syfte att bereda bolagsarrendatorer, torpare och deras vederlikar en mera tryggad ställning, *och dels* huruvida och i vad mån tvångsavlösning av jord för tillgodoseende av jordbruksändamål utöver vad för närvarande vore stadgat borde på lagstiftningens väg genomföras, ävensom avgiva de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Såsom en förberedande åtgärd för den sociala arrendelagstiftning och den lagstiftning om tvångsavlösning, som kommissionen sålunda har att utarbeta, framlade kommissionen i januari 1920 det förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal, varom förmäles i hr Lindhagens ovanberörda motion nr 85. I den vid lagförslaget fogade motiveringen framhölls, att syftet med den föreslagna lagen var att förhindra, att utarrenderade brukningsdelar, å vilka en blivande social arrendelagstiftning eller friköpningslagstiftning kunde antagas komma att vinna tillämpning, skulle, innan en sådan lagstiftning kommit till stånd, i större omfattning vid nuvarande arrendens upphörande under de närmaste åren av sina ägare indragas. Förslaget blev som bekant av Kungl. Maj:t förelagt samma års riksdag, tillstyrktes av andra lagutskottet, men avslogs av båda kamrarna, av den andra under hänvisning till en inom utskottet av herrar von Sneidern, Hult och Ödström avgiven reservation.

Genom herr Lindhagens motion är sagda lagförslag nu åter föremål för riksdagens behandling. Då andra lagutskottet anhållit om jordkommissionens yttrande i anledning av motionen, torde därmed hava avsetts bereda kommissionen tillfälle *dels* att till granskning upptaga de skäl, som i herr von Sneiderns med fleras berörda reservation anförts för avslag å kommissionens lagförslag och *dels* att uttala sig i frågan, huruvida en lagstiftning av den innebörd som med förslaget avses fortfarande kan antagas vara behövlig.

I reservationen har gjorts gällande, att förslaget utvisade, *dels* att kommissionen missuppfattat den ifrågasatta sociala arrendelagens uppgift, och *dels* att kommissionen vore på väg att lägga en felaktig grund för den eventuella tvångsavlösningen. Kommissionen skulle nämligen ifråga om arrendelagstiftningen hysa den uppfattningen, att en jordägare skulle kunna tvingas att mot sin vilja arrendera ut honom tillhörig jord, och beträffande tvångsavlösningen skulle kommissionen hava uttalat, att till grund därför borde läggas den omständigheten, att jorden vore utarrenderad. Det vore förty av synnerlig vikt, att lagförslaget, såsom vilande på felaktiga grunder, avsloges. Reservanterna hava till och med tilltrott sig kunna påstå, att de intressen, som den föreslagna lagen ville skydda, skulle av densamma bliva hotade.

Vad först angår den sociala arrendelagstiftningens innebörd har kommissionen i motiveringen till berörda lagförslag antytt, efter vilka ungefärliga riktlinjer kommissionen tänkt sig en lagstiftning för tryggande av mindre arrendatorers och torpares rättsliga ställning. Däremot har kommissionen icke anfört något som kunnat giva reservanterna anledning förmoda, att den sociala arrendelagstiftningen enligt kommissionens åsikt borde innehålla bestämmelser om tvång för jordägaren att utarrendera av honom själv innehavd jord. Då jämväl denna lagstiftning angivits såsom krävande en preventiv lag om tvångsförlängning av de arrenden, som kunde tänkas bliva reglerade genom en social arrendelagstiftning, har därmed endast åsyftats framhålla, att farhågorna hos jordägaren angående en sådan lagstiftnings större eller mindre stränghet icke borde i förtid få föranleda avhysning av arendatorer, till vars förmån samma lagstiftning anordnades.

I fråga om tvångsavlösningen vill det synas som om reservanterna missförstått vad kommissionen därutinnan anfört såsom skäl för sitt förslag om tvångsförlängning av arrenden. Denna missuppfattning torde framför allt bero därpå, att reservanterna icke gjort fullt klart för sig tvångsavlösningens innebörd. Kommissionen har för den skull här ovan mera i detalj redogjort för vad vederbörande statsråd anförde, då beslut fattades om tillkallande av sakkunniga för behandling av jordfrågan. Av denna redogörelse torde framgå, att begreppet tvångsavlösning av jord för jordbruksändamål i sig innesluter *dels* friköpning av redan bestående utarrenderade självständiga brukningsdelar, som sortera under bolags- och andra större enskilda domäner, och *dels* tvångsavlösning av mark för bildande av nya jordbruk, varjämte tvångsavlösning kan tänkas komma ifråga jämväl för komplettering av bestående brukningsdelar, som med hänsyn till sina ägors omfattning, beskaffenhet och läge kunna anses vara i behov av någon utökning i eller avrundning av sitt markinnehav.

Nu hade kommissionen vid avgivande av sitt ifrågavarande lagförslag givetvis icke anledning att omnämna annat slag av tvångsavlösning än den som inneslutes i begreppet friköpning av arrendeställen. Lagförslaget avser ju tvångsförlängning av arrenden och kommissionen förmodade, att den begränsning av ämnet, som sålunda var angiven i och med rubricerandet av själva lagförslaget, skulle vara tillfyllest och att följaktligen ingen skulle kunna av kommissionens motivering draga den ingalunda befogade slutsatsen, att kommissionen tänkte begränsa tvångsavlösningen till att omfatta endast utarrenderade brukningsdelar.

Icke nog med att de tre reservanterna sålunda missuppfattat kommissionens motivering, de synas till och med icke vilja vara med om att ifråga om en blivande friköpning såsom huvudprincip fastslå, att arrendatorer å bolags- och andra större enskilda domäner skola äga friköpa sina torp och arrendeställen. Härvid torde de göra sig till målsmän för åsikter, som stå i strid mot andra kammarens år 1918 fattade, här ovan omförmälda beslut, vilket av vederbörande statsråd åberopades vid kommissionens tillsättande. Nu har visserligen andra kammaren vid 1920 års riksdag under anslutning till berörda reservation avslagit ifrågavarande lagförslag, men kommissionen förmodar, att kammaren icke avsett att därmed uttryckligen frånträda sitt beslut år 1918.

Reservanterna hava försökt precisera de fall, då enligt deras åskådning tvångsavlösning bör komma i fråga, och anföra därutinnan följande: »Enligt utskottets förmenande bör, i den mån en tvånsgavlösning av jord för jordbruksän-

damål visar sig behövlig, denna så anordnas, att sådan jord avlöses som på samma gång den lämpar sig för ändamålet åstadkommer minsta skada för de brukningsdelar, varifrån avlösning sker.» Vid närmare granskning av detta uttalande torde man finna, dels att det icke alls utsäger, *när* tvångsavlösning bör komma ifråga, och dels att det endast hänför sig till *sättet* för genomförande av en eljest såsom önsklig ansedd tvångsavlösning och därutinnan endast framhåller vad som kan anses självklart.

Här ovan har framhållits, hurusom reservanterna förmenat, att den ifrågasatta lagen om tvångsförlängning av arrenden så långt ifrån skulle vara arrendatorerna till gagn och skydd, att den fastmera skulle svårt hota dem sålunda, att jordägarna skulle söka att på alla upptänkliga sätt bliva av med dem. Kommissionen delar icke dessa farhågor och är i tillfälle att såsom bevis för lagens gagnelighet åberopa, att tre arrendatorsföreningar och ett flertal enskilda arrendatorer inför kommissionen framhållit önskvärdheten och nödvändigheten av att arrendeförlängningslagen ånyo måtte bliva underställd riksdagens prövning. Dessa opinionsyttringar inför kommissionen torde följaktligen ådagalägga, att den av reservanterna uttalade farhågan, att lagen skulle vara arrendatorerna till skada, saknar stöd i de faktiska förhållandena.

Kommissionen finner alltså de av reservanterna anförda skälen mot lagens antagande vila på en oriktig uppfattning av tvångsavlösningens innebörd och en mindre klar blick för de intressen lagen avsett att skydda; och då talrika representanter för den jordbrukarklass, som skulle hava gagn av lagen, inför kommissionen betygat, att hos dem föreligger en livlig önskan att lagen måtte ånyo komma under riksdagens prövning och bliva antagen, får kommissionen hemställa, att utskottet måtte även i år tillstyrka lagförslagets antagande.

Den av herr Lindhagen i motionen nr 84 väckta frågan angående en provisorisk lag om expropriation av jord för vissa sociala ändamål avser *dels* friköpningsrätt för torpare, bolagsarrendatorer och andra på liknande sätt beroende jordbrukare och *dels* expropriation för beredande av jordbruk åt den jordlösa obemedlade befolkningen. Båda dessa ämnen falla, såsom framgår av vad ovan anförts, inom det för kommissionen uppdragna arbetsfältet, och hr Lindhagen åsyftar med sin motion ett provisoriskt lösande av dessa lagstiftningsfrågor.

Antages en lag om tvångsförlängning av arrenden, blir därigenom ett tillfredsställande provisorium anordnat för säkerställandet av friköpningslagstiftningen, och det synes kommissionen som kunde i sådant fall med lagstiftningen om tvångsavlösning i dess helhet anstå, till dess kommissionen hunnit taga definitiv ställning i denna fråga.

Utdrag av kommissionens protokoll, utvisande av hr Lindhagen uttalad särskild mening, bifogas.

Stockholm den 22 april 1921.

På Jordkommissionens vägnar:

J. HANSSON.

Seve Ekberg.

Utdrag ur Jordkommissionens protokoll
nedannämnda dagar år 1921.

Den 18 april.

Närvarande: Herrar Hansson, ordförande, Ehrenborg, Ingeström, Jansson, Johansson, Lindhagen, Olsson och Wohlin.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

§ 2.

Diskuterades herr Lindhagens motioner i första kammaren vid innevarande riksdag nr 84 med förslag till provisorisk lag om expropriation av jord för vissa sociala ändamål m. m. och nr 85 om antagande av förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal, över vilka motioner jordkommissionen genom Kungl. Maj:ts skrivelse den 25 februari 1921 anbefallts avgiva utlåtande till riksdagens andra lagutskott.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Som ovan.

In fidem:
Seve Ekberg.

Justerat den 22/4 1921.
J. Hansson.

Den 22 april.

Närvarande: Herrar Hansson, ordförande, Ehrenborg, Ingeström, Jansson, Johansson, Lindhagen, Olsson, Pettersson och Wohlin.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

§ 2.

Beslöts utlåtande i det under § 2 i protokollet för den 18 april 1921 antecknade ärendet angående hr Lindhagens motioner i första kammaren vid innevarande riksdag nr 84 med förslag till provisorisk lag om expropriation av jord för vissa sociala ändamål m. m. och nr 85 om antagande av förslag till lag om vissa arrendeavtal. (Se registratur.)

Hr Lindhagen anförde:

»För ifrågavarande ändamål har jag ansett den även av kommissionen nu förordade lagen om förlängning av vissa arrendeavtal icke vara ett tillräckligt provisorium utan att den bör kompletteras även med en provisorisk tvångsavlös-

ningsförfattning. Det finnes nämligen åtskilliga fall, då av skilda anledningar brukaren icke kan bliva betjänt med att vänta på jordbrukets frigivande medelst en definitiv lagstiftning även om riskerna av en sådan väntan mildras genom en legal förlängning av arrendet. För att bereda dessa brukare tillfälle att omedelbart få sin jord utbruten i det för dem lägliga ögonblicket har jag således ansett mig böra framlägga det förslag som innefattas uti motionen nr 84. Detta förslag är icke någon nyhet. Det har förut vid flera tillfällen även för lång tid tillbaka framförts i andra kammaren i sammanhang med ett begärt skrivelseförslag om definitiv lagstiftning rörande social jordexpropriation. För min del får jag således tillstyrka den väckta motionen.»

Denna paragraf justerades omedelbart.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Som ovan.

In fidem:
Seve Ekberg.

Rätt utdraget betygar
Ex officio:
Seve Ekberg.

Stockholm 1921. Kungl. Boktryckeriet, P. A. Norstedt & Söner.
211468